

УДК 378.147

Кіра Вишневська

**КОНТЕКСТНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

З'ясований вплив іншомовної підготовки на формування професійних компетентностей економістів, визначено місце контекстної технології навчання іноземної мови для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Зазначено педагогічні умови від яких залежить успішність формування професійних компетентностей.

Ключові слова: професійна компетентність економіста, іноземна мова, контекстне навчання.

Реалізація компетентісного підходу і формування складових професійної компетентності спеціаліста в умовах сучасної освітньої парадигми передбачає, що метою діяльності студента є не оволодіння системою інформації щодо основ наук, а формування здібностей до виконання професійної діяльності. З компетентісним підходом підготовки фахівців добре узгоджується технологія контекстного навчання, що передбачає щільний зв'язок змісту та логіки вивчення дисциплін з майбутньою професійною діяльністю, завдяки чому навчання набуває усвідомленого, предметного, контекстного характеру.

Сучасний етап постіндустріального розвитку суспільства відзначається незворотними процесами глобалізації політики, економіки, культури. Участь України в таких процесах здійснюється через міжнародні зв'язки і використання міжнародного досвіду в різноманітних сферах діяльності. Забезпечення таких зв'язків та споживання усередині країни результатів міжнародної кооперації, обміну технологіями та формування єдиного інформаційного простору вимагає від спеціалістів, яких готують вищі навчальні заклади, високого рівня опанування іноземною мовою. Отже, навчання іноземній мові стає важливим засобом формування професійної компетентності, зростає актуальність набуття професійної іншомовної комунікативної компетентності для спеціаліста будь-якого фаху, що забезпечить професійну мобільність, ефективність діяльності, використання актуальної інформації. На шляху наближення мовної підготовки в Україні до загальноєвропейських та світових стандартів, визначених у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти необхідна трансформація навчання іноземної мови майбутніх фахівців економічного профілю через перегляд, зокрема, його змісту і навчальних технологій.

Компоненти і структуру фахової компетентності економістів,

принципи і завдання компетентісного підходу у навчанні, чинники формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю досліджує широке коло науковців, зокрема Л. М. Дибкова, Г. О. Копил, Н. М. Самарук, Є. А. Іванченко. Дослідженню ролі іноземної мови у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю присвячені праці С. В. Радецької, О. О. Рембач, Л. О. Сікорської. Теорія і досвід контекстного навчання викладена в працях А. О. Вербицького, В. Ф. Теніщевої. Методика тематичного навчання мови розроблена і викладена в працях О. Б. Тарнопольського.

Ціль даної статті є проаналізувати вплив контекстного навчання іноземної мови на формування компонентів фахової компетентності майбутніх спеціалістів економічного профілю.

Сучасна парадигма освіти спрямована на забезпечення формування сукупності інтегрованих знань, умінь та якостей особистості – професійну компетентність фахівця – з урахуванням завдань та потреб особистісного розвитку студентів. Структура професійних компетентностей майбутніх фахівців економічного профілю за Л. М. Дибковою [3], складається з компетентності у сфері економічної діяльності, в інших сферах професійної діяльності, інформаційно-комп'ютерної, комунікативної та компетентності у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей. Іншим чином згруповані компоненти професійної компетентності економіста в монографії Л. С. Отрощенко [5, с. 27], за якою в складі професійної компетентності виокремлюються функціональний, методологічний, інформаційний, соціальний та особистісний компоненти. Така структура є чіткіше вибудованою і зрозумілою. Своєю чергою кожен компонент структури розкривається з урахуванням особливостей професійної діяльності фахівця економічного профілю і містить низку компонентів нижчого рівня, що відповідають колу професійних завдань, що виконують економісти у своїй професійній діяльності, освітньо-кваліфікаційним характеристикам економіста та професійно-важливим якостям (Табл. 1).

Таким чином, професійна компетентність фахівця економічного профілю є професійно-особистісною характеристикою, що містить, окрім професійних знань, умінь та навичок в галузі економіки, управління, права, етики, соціальної психології, культурології, також когнітивну та креативну підготовленість, готовність до ризику і відповідальності, здатність до передбачення і критичної оцінки результатів власної діяльності, володіння управлінськими технологіями. Професійним компетентностям фахівця, зокрема і економічного профілю, притаманні такі риси як соціальність, культуровідповідність, системність, ситуативність, міжпредметність, надпредметність, практична орієнтованість, вмотивованість використання [2, с. 24]. Отже, якщо професійні компетентності мають як прагматичні, так і гуманістичні складові, то і педагогічні форми, методи і засоби реалізації компетентісного підходу повинні враховувати предметну і соціальну сторони майбутньої професійної діяльності.

Таблиця 1

Структура професійної компетентності фахівця економічного профілю

Компоненти структури професійної компетентності першого рівня	Компоненти структури професійної компетентності другого рівня
Функціональна	економічна
	професієзнавча
	управлінська
	прогностична
	контрольна
Методологічна	дидактично-методологічна
	освітня
	когнітивна
	організаційна
	дослідна
Інформаційна	медійна
	інформаційно-аналітична
Соціальна	комунікативна (зокрема іншомовна комунікативна)
	інтеркультурологічна
	конфлікторозв'язальна
	кооперативна
	мотиваційно-вольова
Особистісна	рефлексивна
	морально-духовна

Оскільки мова і мовлення, зокрема іноземна, є універсальним засобом розвитку людини і формування вищих психічних функцій, на яких ґрунтуються структури свідомості, особистісні якості, зокрема і професійні, то вивчення іноземної мови, своєю чергою, впливає на формування і розвиток особистісних якостей, що суттєві для фахівця економічного профілю – скерованості на розв'язання реальних завдань, на продуктивну і конструктивну взаємодію, цілеспрямованість, практичність, нестандартність, багатоваріантність та творчий підхід до професійних справ. Навчання іноземній мові майбутніх фахівців економічних спеціальностей згідно до навчальних програм спрямоване на формування окрім власне іншомовної комунікативної компетентності, також інших професійно важливих якостей: когнітивних (ерудиція, інтуїція, уява, аналітичність та прогностичність мислення), соціокультурних, професійних (організаційні уміння, навички аналізу і планування, ділова спрямованість, самовмотивованість, ризиковість) і загальнокультурних складових професійної компетентності. Навчання іноземної мови майбутніх фахівців економічного профілю має специфічні цілі, зміст і

методологію. Метою навчання іноземної мови є такий рівень оволодіння мовою, що забезпечить кваліфіковану професійну діяльність в різних сферах та ситуаціях ділового партнерства, спільного виробництва і наукової роботи [1].

На успішність формування професійних компетентностей впливає низка чинників, що зумовлюють рівень засвоєння знань студентами, зокрема:

- педагогічний соціум;
- форми навчального процесу;
- самостійна робота студентів;
- форми позанавчальної діяльності;
- потребно-мотиваційна сфера;
- особистісний потенціал;
- здібності;
- соціальне оточення [6].

З названих чинників можливо тільки здібності і соціальне оточення студентів неможливо змінити, змінюючи умови і технології навчання.

Успішність формування професійних компетентностей залежить від створення педагогічних умов, що групуються у пов'язані між собою блоки

- організаційні, що передбачають організацію навчального процесу з метою підвищення рівня компетентності (визначення складу професійних компетентностей, критеріїв і показників їх сформованості, цілей і завдань навчальних курсів, розробка програм навчальних дисциплін з зазначенням компетентностей, що формуються за його вивченням);

- методичні (визначення форм і змісту занять за дисциплінами з урахуванням міжпредметних зв'язків, професійної спрямованості навчання);

- технологічні (контрольно-оцінювальні процедури результатів навчання, використання активних форм навчання, технічне оснащення занять);

- психолого-педагогічні (створення позитивної мотивації до навчання, підбір навчальних матеріалів для підвищення вмотивованості, творчої та розумової активності та ініціативності тих, хто навчається; формування комунікативної особистості, здатної до відкритого спілкування, налагодження міжособистісних стосунків, формування критичного підходу до себе, своїх висловлювань і своєї діяльності і тих самих показників комуніканта) [7].

Названі вище чинники та умови успішного формування професійних компетентностей майбутніх фахівців економічного профілю проявляються і створюються в контекстній технології навчання. Педагогічні умови контекстного навчання забезпечують перехід від суто навчальної діяльності майбутнього фахівця до професійної з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, вчинків, засобів, предмету і результатів,

підвищують якість підготовки спеціалістів [8].

Контекстне навчання не є новим підходом у навчанні, а являє собою один з напрямів розвитку діяльнісної теорії засвоєння соціального досвіду, розвинута в працях з психології Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна, А. Н. Леонтьєва, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова та ін. За А. О. Вербицьким – фундатором школи контекстного навчання – контекстний підхід передбачає підлеглість змісту та логіки вивчення навчального матеріалу, першою чергою загальноосвітніх дисциплін, інтересам майбутньої професійної діяльності, завдяки чому навчання набуває усвідомленого, предметного, контекстного характеру, що сприяє підсиленню пізнавального інтересу та пізнавальної активності. Контекстне навчання іноземній мові дозволяє у різних формах учбової діяльності моделювати предметний і соціальний зміст професійної діяльності, забезпечувати інтеграцію учбових пізнавальних потреб и мотивів в професійні. Здійснення такого моделювання та інтеграції відбувається через поєднання традиційних академічних занять з активними, такими як рольові, ділові, організаційно-діяльнісні ігри, ситуаційні завдання та ін. Створення у рольовій грі або ситуаційному завданні предметної і ситуаційно-психологічної подібності до професійних ситуацій сприяє розвитку емоційно-вольової сфери студента і трансформації його учбово-пізнавальної мотивації в професійну [8]. Здійснення контекстного навчання дозволяє здолати суперечності, властиві існуючій системі підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах:

- між цілями, змістом і умовами учбової діяльності студента і професійною діяльністю спеціаліста;
- між системним використанням знань у здійсненні професійної діяльності та «розпорошеністю» їх засвоєння за низкою навчальних дисциплін;
- між пізнавальною мотивацією учбової діяльності і професійною мотивацією практичної діяльності;
- між роллю студента, що є об'єктом керування викладача, і роллю фахівця, що є суб'єктом професійної діяльності;
- між індивідуальним характером навчання і командною діяльністю фахівця [2, с. 39–40].

Урахування професійного і соціального контекстів в контекстному навчанні іноземної мови сприяє системності і міжпредметності знань, що одержують студенти. Майбутні фахівці економічного профілю набувають практику використання учбової іншомовної інформації в якості знань, необхідних для здійснення професійної діяльності і формування фахових компетентностей. Таким чином, контекстне навчання іноземної мови через врахування змістоутворюючого впливу предметного і соціального контексту майбутньої фахової діяльності на процес і результати його

навчання сприяє досягненню мети професійної підготовки – формуванню професійної компетентності, і відповідає Концепції розвитку економічної освіти в Україні [4]. Для отримання ефекту від реалізації контекстної технології навчання іноземної мови приділяється особлива увага автентичності опрацьовуваного на заняттях дискурсу, зміна ролі викладача з керівної на підтримуючу, а в іграх – рівноправну, розширення автономності студентів у вивченні іноземної мови, залучення їх до позанавчальних заходів, що проводяться іноземною мовою. Специфічною формою контекстного навчання іноземної мови треба вважати позааудиторну індивідуальну консультаційну роботу викладача іноземної мови з підготовки компаративно-аналітичних завдань (курскових семестрових, рефератів тощо) іноземною або українською мовою з розгорнутою анотацією за фаховими дисциплінами, які базуються на великому обсязі автентичної іншомовної інформації.

Власний досвід автора з використання технології контекстного навчання іноземної мови майбутніх економістів складається в створенні специфічних педагогічних умов і адаптації форм роботи з студентами до контекстної технології. Реалізація педагогічних умов розподілилась на три етапи: когнітивно-збагачувальний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний. На першому етапі реалізовано такі педагогічні умови – використання міжпредметних зв'язків с фаховими дисциплінами, забезпечення професійно спрямованої позитивної мотивації – з використанням традиційних академічних занять з англійської мови на матеріалі фахових дисциплін економічного циклу, рецептивно-репродуктивні, питально-відповідні вправи, проектування професійно-мовленевих ситуацій, ділові ігри, імітація іншомовних виробничих ситуацій. На комунікативно-діяльнісному етапі реалізована умова застосування комунікативного підходу формування готовності до іншомовного спілкування. Студентів навчали будувати професійно спрямовані діалоги, полілоги, організувати дебати, дискусії на професійні теми, «круглі столи». На третьому етапі за умови занурення студентів в іншомовну імітаційно-ігрову і квазіпрофесійну діяльність стимулювалися творчі прояви і ініціативність студентів щодо активного використання англійського мовлення у вибудовуванні діалогів, мовленевих виробничих ситуацій, підготовці проектів перемов, угод за самостійно обраними професійними темами під час імітаційних ділових ігор, презентацій, брейн-рингів, наукових конференцій і в процесі складання письмових документів: листів, угод. Контекст занять і активних форм навчання на всіх етапах за часом збігався з темами загальноекономічних і фахових дисциплін, що вивчали студенти (табл. 2).

Таблиця 2

**Контекст фахових дисциплін у навчанні іноземної мови
майбутніх фахівців економічного профілю**

Дисципліна	Тема яка вивчається	Курс	Види активних вправ з іноземної мови
Історія економіки та економічної думки	Ринкове господарство країн європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (II пол. XIX – поч. XX ст.)	1	Круглий стіл з теми «Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Європі» (II пол. XIX – поч. XX ст.).
Економіка підприємства	1) Структура та управління підприємством. 2) Організація виробництва і забезпечення якості продукції.	2	1) Презентації різних структур організацій, підготовленні методом «Спільний проект». Критичний аналіз групою експертів. 2) Обговорення аудіо і відеофрагментів методом «Прес». 3) Ділова гра «Обери найкращий шлях реорганізації обслуговування клієнтів».
Макроекономіка	1) Ринок праці. 2) Економічна динаміка.	2	1) Навчання іншомовного ділового листування (написання резюме). Імітаційна рольова гра «Працевлаштування. Співбесіда з працедавцем». «Круглий стіл» зі студентами, які мають досвід праці в Америці за програмою «Work and Travel». 2) Аналіз та коментування невербальних та вербально-зображальних опор (таблиці, схеми, графіки, діаграми) методами «Ротаційні трійки» та «Карусель».
Менеджмент	1) Методи обґрунтування управлінських рішень. 2) Мотивація. 3) Лідерство.	2	1) Ділова гра «Прибуток чи принципи». 2) Тестування та оцінювальна дискусія щодо етичності різних методів заохочування. 3) Перегляд відео фрагментів з наступною дискусією в стилі телевізійного ток-шоу з теми «Ідеальний керівник». Яким ви його уявляєте?
Маркетинг	1) Маркетингова політика продажу. 2) Сучасні проблеми маркетингу.	2	1) Імітаційно-рольова гра «Розробка та презентація рекламної компанії» зі складанням рейтингу за загальними критеріями. 2) Створення списку ідей для обговорення сучасних проблеми маркетингу методом «Коло ідей». Ділова гра «Захисти улюблений бренд від підробок».
Гроші та кредит	1) Сутність і функції грошей. 2) Комерційні банки.	3	1) Брейн-ринг «Історія грошей та грошових систем». 2) Імітаційно-рольова гра «Отримання банківської позики під заставу».

Інфо бізнес	Планування підприємницької діяльності та презентація фірми, що створюється.	3	Розробка та презентація бізнес-плану за методом «Спільний проект» з подальшим обговорюванням та оцінюванням за загальними критеріями.
Облік у зарубіжних країнах	Фінансова звітність.	4	Складання письмових документів: фінансовий звіт, бюджет, проводки за вербальними та вербально-зображальними опорами.
Міжнародні фінанси	Міжнародний ринок похідних цінних паперів.	4	Ділова гра «Формування портфелю цінних паперів для компаній та юридичних осіб».
Міжнародний маркетинг	1) Моделі виходу фірми на зовнішній ринок. 2) Міжнародні маркетингові комунікації. 3) Соціально-культурне середовище міжнародного маркетингу.	4	1) Ділова гра «Спіймай свій шанс, вийди а зовнішній ринок». Презентація групових проектів, оцінювання за сумісно розробленими критеріями. 2) Ділове листування (написання запиту, акцепти, оферти, замовлення, рекламації, відповіді на рекламацію). 3) Імітаційно-рольова гра «Ділові перемови з іноземними партнерами». Обговорення умов контракту: умови оплати, умови постачання, гарантії. Санкції, форс-мажор.
Міжнародна економіка	1) Прямі інвестиції та міжнародне виробництво. 2) Світовий ринок праці. 3) Міжнародна регіональна інтеграція. 4) Європейська економічна інтеграція. 5) Глобалізація економічного розвитку.	5	1) Імітаційно-рольова гра «Обрання міжнародним фондом компанії для інвестиції». 2) Імітаційно-рольова гра «Працевлаштування за кордоном». «Круглий стіл» – бесіда «Як підвищити свою конкурентоспроможність на світовому ринку праці». 3) Ділова гра «Вирішення проблем французької компанії після її поглинання швейцарським конкурентом». 4) Дебати «Мудрий вибір» про можливості вступу України в країни-члени ЄС. 5) Наукова конференція «Глобалізація економіки. Злиття компаній – за і проти».

Підсумовуючи викладене вище, треба зазначити таке. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується компетентісним підходом до професійної підготовки майбутніх фахівців всіх спеціальностей. Беззаперечна важливість іноземної мови у формуванні фахових компетентностей, їх власне функціональних компонентів та професійно важливих якостей, а також соціальних і особистісних характеристик майбутніх фахівців економічного профілю. При цьому необхідні педагогічні умови набуття необхідних компетентностей майбутніми фахівцями і чинники успішного засвоєння ними необхідних знань і здатностей створюються при використанні технології контекстного навчання. Отже, контекстне навчання відіграє роль комплексного чинника формування професійних

компетентностей у навчанні іноземній мові майбутніх фахівців економічного профілю.

Подальші дослідження мають на меті практичну реалізацію методичного забезпечення процесу контекстного навчання іноземної мови майбутніх економістів з урахуванням необхідної гнучкості і варіативності в залежності від обсягу учбового часу, нових спецпредметів, рівня підготовленості студентів, активне впровадження сучасних технологій в практику навчання іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко М. М. Іноземна мова як засіб формування професійної компетентності майбутніх економістів / М. М. Авраменко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2009. – Вип. 132. – С. 393–397.
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС, 2004. – 84 с.
3. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. М. Дибкова. – К., 2006. – 18 с.
4. Концепція розвитку економічної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. Рішення № 12/7-4. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=%76%31%32%5F%37%32%39%30%2D%30%33>, 04.12.2003 р.
5. Отрощенко Л. С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю у вищій освіті Німеччини : монографія / Л. С. Отрощенко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 169 с.
6. Пиралова О. Ф. Современное обучение инженеров профессиональным дисциплинам в условиях многоуровневой подготовки [Електронний ресурс] / О. Ф. Пиралова. – М. : Издательство «Академия Естествознания», 2009. – Режим доступу : <http://www.rae.ru/monographs/62>.
7. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів [Електронний ресурс] / Н. М. Самарук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України – 2011. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_2/zmist.html.
8. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. на соиск. ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / В. Ф. Тенищева. – М., 2008. – 44 с.